

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ПОСІВНИХ ПЛОЩ У ВИРОБНИЦТВІ: ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

THE STATE AND PROSPECTS OF CROP AREA UTILISATION IN PRODUCTION: A STUDY OF FARMS

Стаття присвячена аналізу показників економічної ефективності використання земельних ресурсів фермерськими господарствами. Вивчення економічної ефективності використання землі фермерських господарств проводилося за системою натуральних показників. Проаналізовано динаміку посівних площ основних сільськогосподарських культур за 2000–2022 рр. та частку посівних площ цих культур у фермерських господарствах у складі сільськогосподарських підприємств. Встановлено, що більшість фермерських господарств спеціалізуються на виробництві продукції зернових та соняшнику. Частка продукції зернових і соняшнику виробленої у фермерських господарствах є досить значною, має загальну тенденцію до зростання. Високою є питома вага фермерських господарств у виробництві плодів та ягід. На підставі проведених розрахунків обґрунтовано висновки та виокремлено шляхи підвищення ефективності використання земельних ресурсів у фермерських господарствах.

Ключові слова: земля, земельні ресурси, ефективність, посівна площа, урожайність, фермерське господарство, виробництво.

Agriculture in Ukraine is not just a branch of the economy, but also a real history of entrepreneurship and independence, marked by innovation and aspiration for quality and sustainable development of the agricultural sector. Therefore, it is important to identify ways of further development of this sector. Land is the basis for the functioning of agriculture and is important both for the sector itself and for global issues regarding food security, sustainable development and the conservation of natural resources. Therefore, the purpose of the article is to determine the role of farming and to analyse the indicators of economic efficiency of land use by farms. The article analyses the dynamics of farms in Ukraine since 1990, it is established that in the structure of enterprises farms at the end of 2022 occupy 5%, taking the third place by this indicator after limited liability companies and private enterprises. Land characteristics are important for the successful operation of farms, among which the area, location, fertility, relief, climatic conditions, infrastructure and the like are highlighted. It was found that the most number of farms, which had sown area, functioned in the territory of Mykolaiv, Dnepropetrovsk, Odessa and Poltava regions. The study of economic efficiency of land use of farms was carried out according to the system of natural indicators. The dynamics of sown areas of the main agricultural crops for 2000 - 2022 and the share of sown areas of these crops in farms within agricultural enterprises were analysed. It is noted that both the area and the specific weight of cereals, sunflower and fruit and berry crops have increased. The main indicators of economic efficiency of land use in farms are: crop yields, production of certain types of products, gross output and others. Yield indicators of farms have significantly increased due to high quality seeds, plant protection products, application of innovative technologies and the like. Most farms specialise in grain and sunflower production. The share of grain and sunflower products produced in farms is very significant and has a general upward trend. The share of farms in the production of fruits and berries is high. On the basis of carried out calculations the conclusions are substantiated and ways of increasing the efficiency of land resources use in farms are allocated.

Key words: land, land resources, efficiency, sown area, yield, farm, production.

УДК 338.43.02 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.13-6>

Дорогань-Писаренко Л.О.

к.е.н., професор,
професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Полтавський державний аграрний
університет

Беркало М.В.

аспірантка,
Полтавський державний аграрний
університет

Dorohan-Pysarenko Lyudmila

Poltava State Agrarian University

Berkalo Maria

Poltava State Agrarian University

Постановка проблеми. Серед різних форм підприємницької діяльності в аграрному секторі фермерське господарство є найбільш популярним та інноваційним. Ця форма господарювання стала однією з провідних у світовій практиці розвинених країн завдяки своїй унікальності та здатності адаптуватися до сучасних викликів світової економіки.

Українські фермерські господарства є сектором сільського господарства, що динамічно розвивається, що сприяє сталому розвитку і підвищує значимість аграрного сектора в національній економіці [1]. Фермерські господарства відображають глибоку підприємливість і незалежність, та продовжують вносити важливий внесок у розвиток сільських районів країни і продовольчу безпеку. Основою для функціонування сільського господарства і мають значення як для самого сектору, так і для глобальних проблем стосовно продовольчої безпеки, сталого розвитку і збереження природних ресурсів є земля [2]. У зв'язку із цим великого значення набуває правильне обґрун-

тування економічної ефективності використання землі – головного засобу виробництва в сільському господарстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Оцінку ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах досліджували Бойко В., Гайдуцький П., Дем'яненко С., Мертенс В., Клименко А., Кусик Н., Саблук П., Шевченко О. та ін. Розв'язаннями проблем економічної ефективності розвитку фермерських господарств зробили Амосов О., Андрійчук В., Макаренко П., Месель-Веселяк В., Малік М., Маслак О., Мазур К., Саблук П., Юрчишин В. та багато інших. Та все ж, залишаються невирішеними низка теоретичних та практичних питань, пов'язаних із оцінкою економічної ефективності використання землі у системі функціонування фермерських господарств.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану та перспектив використання посівних площ фермерськими господарствами.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розвиток фермерських господарств в Україні почався на початку 90-х років минулого століття і вразив своєю динамікою – рис. 1.

Зростаюча динаміка пов'язана перш за все із реформою земельних відносин. Після отримання незалежності в 1991 році Україна розпочала реформу земельних відносин. Це включало приватизацію колективних ферм, розділення землі на дрібні сільськогосподарські підприємства та видачу земельних сертифікатів фермерам. Лібералізація економіки в Україні стимулювала розвиток приватного підприємництва в сільському господарстві, а зниження тарифів і імпорتنих обмежень сприяло зростанню попиту на внутрішній ринок і створило нові можливості для експорту. Важливим фактором також стала підтримка країн, спрямована на покращення сільськогосподарської інфраструктури, розвиток нових технологій та навчання фермерів сучасним методам виробництва. Ці фактори разом сприяли створенню сприятливих умов для розвитку фермерства в Україні у 1990-х роках, сприяючи підвищенню продуктивності, зростанню доходів та загальному розвитку сільських територій.

На сьогодні, фермерські господарства займають третє місце у сукупності зареєстрованих підприємств – 5 % (рис. 2), після товариств з обмеженою відповідальністю – 70 % та приватних підприємств – 18 %. В результаті сформувалася

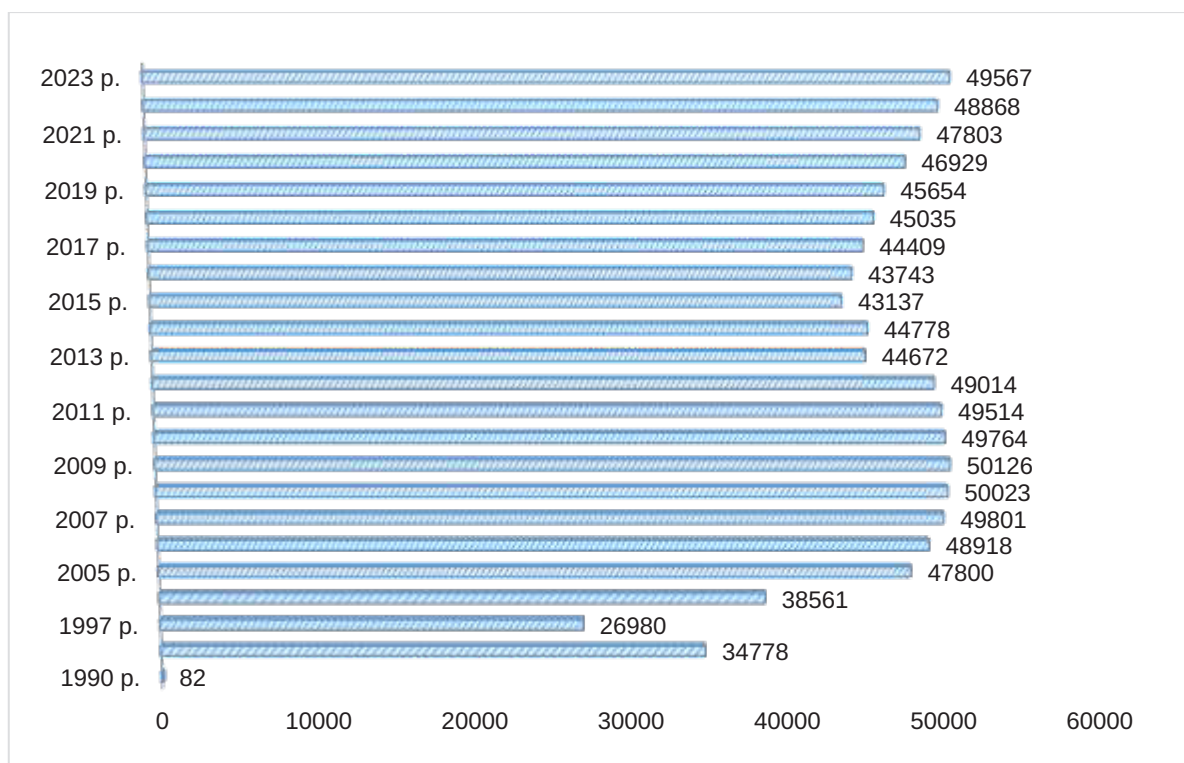
складна структурна динаміка українського аграрного сектору: великий аграрний бізнес конкурує з фермерськими господарствами та дрібнотоварними господарствами сімейного типу [4].

Фермерські господарства (незалежно від спеціалізації) є складовим елементом сукупності юридичних осіб, основним видом діяльності яких є вирощування продукції рослинництва (КВЕД 01.11 – 01.16, 01.19) та тваринництва (КВЕД 01.41 – 01.47, 01.49), багаторічних культур (КВЕД 01.21-01.29), допоміжна діяльність у рослинництві (КВЕД 01.61), тваринництві (КВЕД 01.62), післяурожайна діяльність (КВЕД 01.63), змішане сільське господарство (КВЕД 01.50) та інші. Тому земельні характеристики фермерських господарств є критичними для успішного ведення сільського господарства, основні з них такі:

– площа і розміщення: розмір земельної ділянки впливає на масштаб і можливості господарства. Чим більша площа, тим більше можливостей для розвитку різноманітних культур, випасання тварин або використання для інших сільськогосподарських цілей;

– родючість ґрунту: рівень родючості ґрунту визначає його здатність до підтримки високих врожаїв. Фермери враховують цей фактор при виборі культур і методів обробки землі;

– топографія і рельєф: наявність схилів, висотних різниць та інші аспекти топографії впливають

Рис. 1. Динаміка активних фермерських господарств України за 1990–2023 рр., одиниць

Джерело: побудовано на підставі [3]

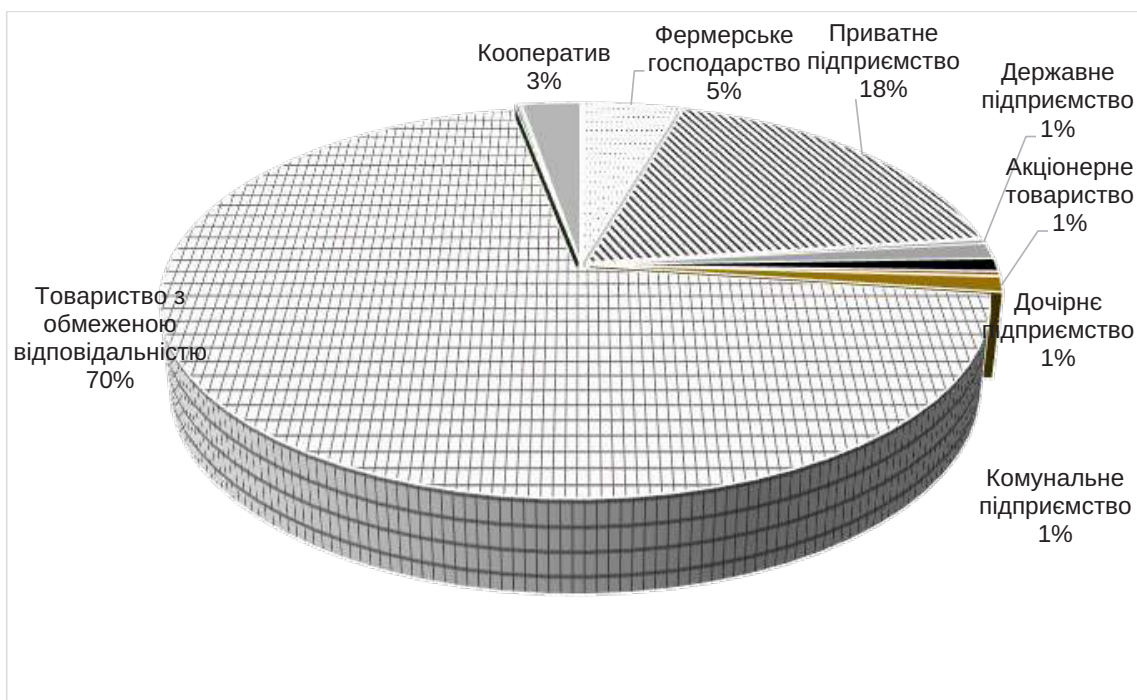

Рис. 2. Структура зареєстрованих підприємств України станом на кінець 2022 року, %

Джерело: побудовано на підставі [3]

на можливості для водопостачання і дренажу, а також на вибір сільськогосподарських методів.

– доступ до водних ресурсів: наявність водних джерел, таких як річки, ставки або можливість для зрошення, визначає можливості для забезпечення вологи для сільськогосподарських культур;

– клімат: клімат визначає, які види культур можна вирощувати і які сільськогосподарські практики будуть ефективними. Температурний режим, опади, тривалість вегетаційного періоду – усе це важливо для планування господарської діяльності, особливо в умовах сьогодення коли температурні показники сягають влітку +35-40 °С;

– інфраструктура: наявність доріг, зв'язків з ринками, доступ до сільськогосподарських послуг (наприклад, зернопереробних заводів або складів) впливають на ефективність управління господарством і збут сільськогосподарської продукції. Не можна не згадати про порушення інфраструктури у зв'язку з цілеспрямованими атаками російських військ на українське сільське господарство, включаючи обстріли сільськогосподарських об'єктів, мінування та підпали сільськогосподарських земель поблизу зон активних бойових дій, 5-місячну блокаду Чорноморського порту (та відновлення блокади у 2023-2027 роках) та підризу дамби Каховської ГЕС, що значно ускладнює функціонування українського аграрного сектору [4].

Для дослідження посівних площ фермерських господарств розглянемо регіональні показники – рис. 3.

Ілюстративне зображення кількості фермерських господарств, які мали посівну площу, показало найбільшу частку у Дніпропетровській, Кіровоградській, Миколаївській, Полтавській та Одеській областях, що пояснюється:

– кліматичними умовами: ці області мають відносно сприятливі кліматичні умови для різноманітних сільськогосподарських культур. Це включає теплий континентальний клімат з достатньою кількістю опадів і довгим вегетаційним періодом, що сприяє високим врожаюм;

– рівнем розвитку інфраструктури: розвинена сільськогосподарська інфраструктура, включаючи доступність зрошувальних систем, сучасні технології обробітку ґрунту і збирання врожаю, що сприяє підвищенню виробництва;

– родючістю ґрунтів: переважають родючі ґрунти, які дозволяють вирощувати різні види культур і забезпечують високу урожайність;

– спеціалізацією господарств: фермерські господарства в цих регіонах часто спеціалізуються на вирощуванні певних видів культур, що сприяє оптимізації виробництва і підвищенню площ під ними.

Тож структура сільськогосподарських угідь залежить від зональних особливостей і характеризує якість землі як засобу виробництва в сільському господарстві. Землі сільськогосподарського призначення включають різні за продуктивністю угіддя. У складі сільськогосподарських угідь найбільшу цінність мають рілля і багаторічні

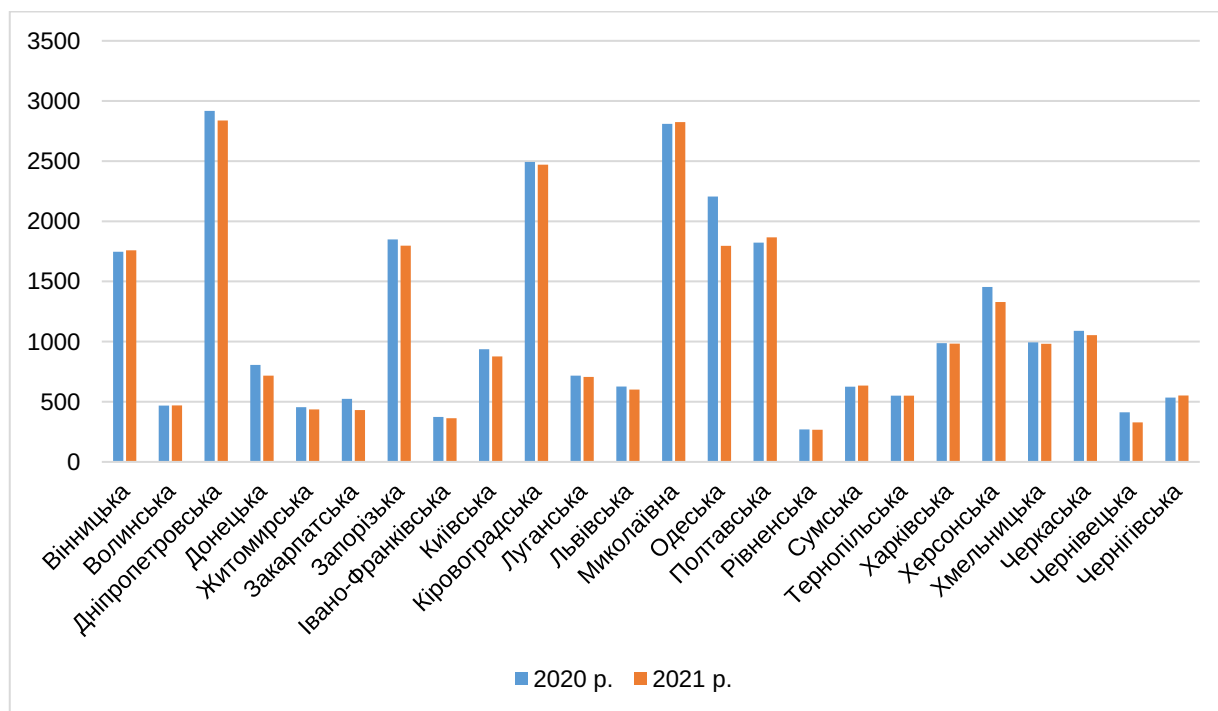

Рис. 3. Кількість фермерських господарств, що мали посівну площу, одиниць

Джерело: побудовано на підставі [5; 6; 7]

насаджень – з підвищенням їх частки підвищується якість земельних ресурсів і ефективність їх використання. У господарствах України частка ріллі в сільськогосподарських угіддях зростає з півночі на південь, а площі природних сіножатей і пасовищ відповідно зменшуються [9].

Оцінюючи динаміку використання посівних площ фермерськими господарствами – рис. 4 встановлено, що площа зернових та зернобобових фермерських господарств зросла на 1215,5 тис. га, або у 2,5 рази, соняшнику на 753,3 тис. га, або у 3,2 рази, картоплі на 0,3 тис. га, або на 6,8 %, культур плодових та ягідних – на 5,4 тис. га, або у 2,6 рази. Натомість менше почали вирощування буряку цукрового – на 31 тис. га, або на 76,5 та овочевих культур – на 6,8 тис. га, або на 64,2 %.

Структурі зрушення у складі посівних площ фермерських господарств мають відповідну тенденцію. Зокрема, у 2022 році на площі зернових культур припадало 23,9 % у складі посівних площ сільськогосподарських підприємств, тоді як у 2000 році 7,3 %, що більше на 16,6 пункти. Високі показники питомої ваги посівів соняшнику та картоплі, у 2022 році вони склали відповідно 24,5 %: та 28,3 %:, що більше порівняно з 2000 роком на 11,2 та 11 пункти. Зросла також питома вага площі овочевих та під плодово-ягідними культурами відповідно у 2022 році порівняно з 2000 роком на 15 % та 25,4 %. Фермери все більше схильються до вирощування овочів та фруктів, що пояснюється високою рентабельністю цих культур; стабільним

попитом на них, навіть у складних економічних умовах; можливістю експорту, а також реалізації на місцевих ринках і прямий продаж.

За даними періодичних видань, пов'язаних з фермерською діяльністю, практично більшість фермерів успішно працюють у військовий стан, переборюючи тимчасову окупацію, ракетні обстріли, постійні повітряні тривоги і відключення електроенергії [10, 11]. Наприклад, у 2022 році проти 2021 р. Україна у півтора рази збільшила експорт лохини. А за даними Міжнародної асоціації з лохини за 2021 рік, Україна посіла 8-е місце в світі за площами плантацій лохини, випередивши Іспанію та ПАР. Також, незважаючи на війну, в 2022 р. Україна оновила рекорд експорту малини. На думку експертів, фермерам доцільно на перспективу орієнтуватися на вирощуванні груш, ожини, обліпихи, шипшини, черешні [12].

Показником ефективності використання посівних площ є урожайність – рис. 5. Як свідчать дані рисунку, урожайність всіх культур, які аналізуються, зросли у 2022 році порівняно з 2000 роком, як у сільськогосподарських підприємствах, так і у фермерських господарствах, що пов'язано із впровадженням найпередовіших наукових розробок, використанням найкращих гібридів і технологій [13]. Завдяки високоякісному насінню можна підвищується продуктивність, прибутковість, стабільне виробництво рослинницької продукції фермерськими господарствами.

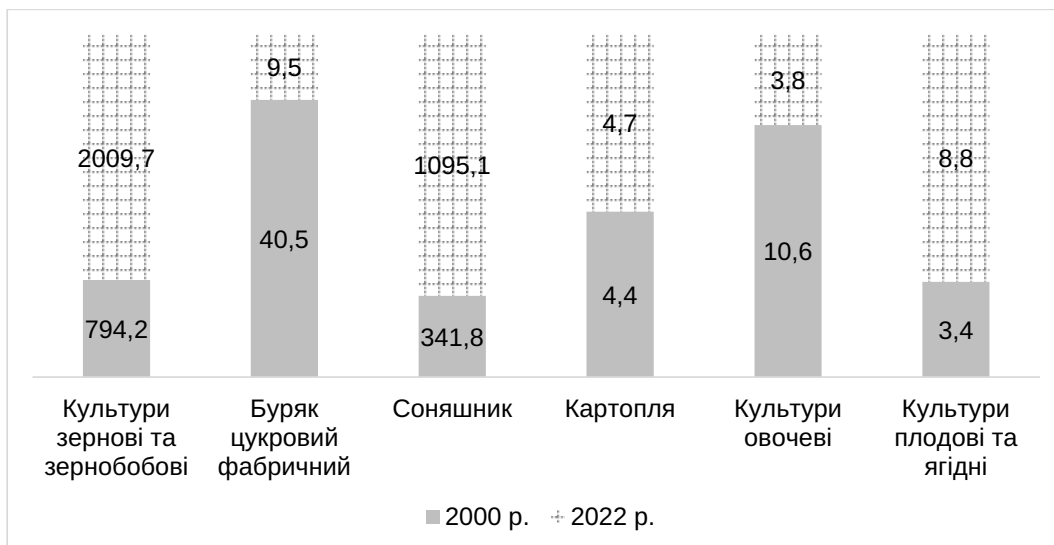

Рис. 4. Динаміка, склад та структура посівних площ сільськогосподарських культур у фермерських господарствах за 2000, 2022 рр., тис. га

Джерело: побудовано на підставі [5; 6; 7]

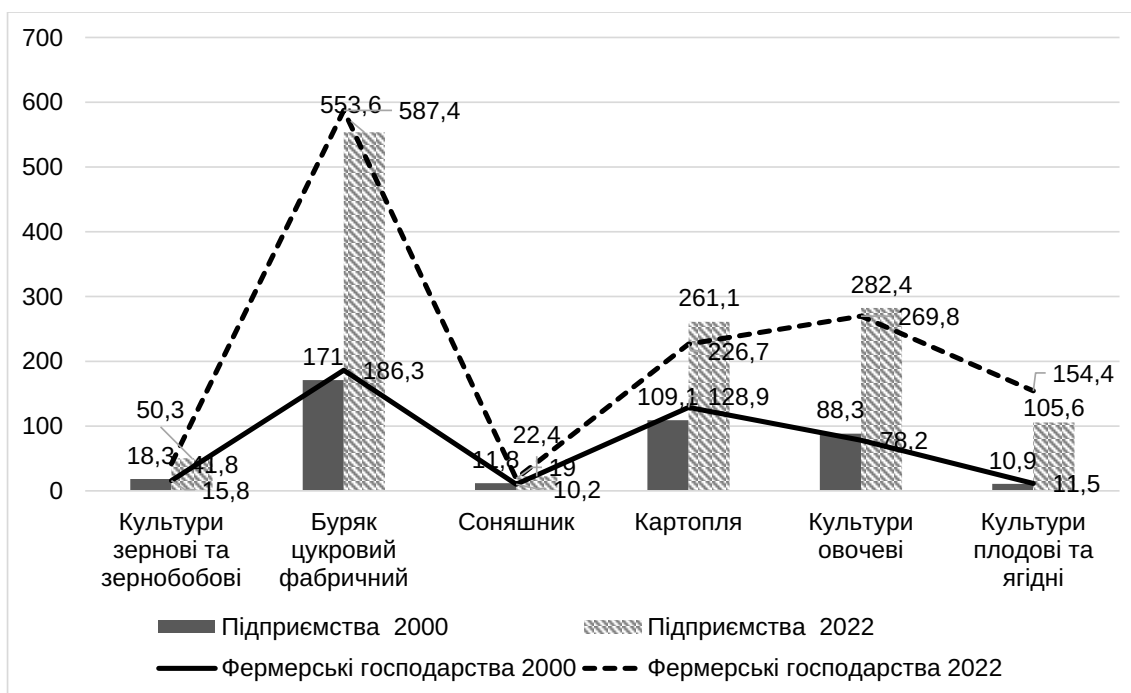

Рис. 5. Урожайність культур сільськогосподарських за категоріями господарств (центнерів з 1 га зібраної площі)

Джерело: побудовано на підставі [5; 6; 7]

Внесок фермерських господарств у валове виробництво окремих видів сільськогосподарської продукції є [14] неоднозначним (рис. 6). Перш за все, відмітимо, що виробництво продукції у фермерських господарствах зросло у 2022 році порівняно з 2020 роком. Враховуючи попередні розрахунки, це спричинено більше підвищенням урожайності, з меншою долею – зростанням посівних площ. Більшість фермерських

господарств спеціалізуються на вирощуванні зернових та соняшнику. Частка продукції зернових і соняшнику виробленої у фермерських господарствах є досить значною, має загальну тенденцію до зростання. Зокрема, у загальній валовій продукції питома вага насіння зернових та зернобобових, вироблених фермерськими господарствами, склала у 2022 році 20,4 %, що більше порівняно з 2000 роком на 13,6 пункти, соняшнику відповідно

на 9,3 пункти. Відмітимо значне зростання питомої ваги плодкових та ягідних з 1,5 % у 2000 році до 39,9 % у 2022 році.

Оцінюючи виробництво сільськогосподарської продукції саме у фермерських господарствах – рис., відмітимо зростання виробництва насіння зернових культур на 7150,7 тис. тонн, або у 6,7 рази, соняшнику на 1731,5 тис. тонн, або у 6 раз, культур овочевих – на 18,5 тис. тонн, або на 22,4 %, плодово-ягідних у 36,1 рази.

Також проаналізовано регіональні показники виробництва продукції у фермерських господарствах. Найбільша частка насіння зернових і зернобобових (за даними Державної статистики України) вироблено фермерськими господарствами Одеської, Вінницької, Дніпропетровської, Полтавської, Кіровоградської областей; буряка цукрового – Вінницької та Хмельницької областей; соняшнику – Вінницької, Полтавської, Дніпропетровської та Кіровоградської областей, Житомирської, Львівської, Чернігівської областей.

Тож, фермерські господарства – одна з найпоширеніших форм підприємництва в аграрному секторі із значною питомою вагою у структурі суб'єктів господарювання агробізнесу. Ключовим аспектом для забезпечення сталого розвитку фермерських господарств є підвищення ефективності використання земельних ресурсів. Досягнення цієї мети можна досягти за рахунок:

– планування: фермерам важливо планувати використання земельних ділянок з урахуванням сівозмін культур, що сприяє підтримці родючості ґрунтів і зменшенню ризику захворювань та шкідників. Це дозволить максимізувати врожайність і знижувати використання хімічних добрив і пестицидів. В контексті планування необхідно зазначити, що фермери переважно не дотримуються

сівозмін, та якщо в майбутньому ця тенденція буде зберігатися, то це може спричинити активізацію ерозійних процесів, які через направлений обробіток ґрунту завдають найбільшої шкоди. Відсутність нормативних сівозмін, надмірне перенасичення посівами технічних культур теж негативно впливає на ґрунт. Тож необхідно планувати сівозміни та піклуватися про свої землі для отримання не лише прибутку, а і щоб цей прибуток був екологічно виправданий [15];

– застосування сучасних технологій, таких як GPS, сенсори, картографія ґрунтів, що дозволить фермерам оптимізувати використання ресурсів, наприклад, точно проводити розподіл води і добрив в залежності від потреб кожної земельної ділянки;

– використання ефективних систем зрошення, водозберігаючих технологій і методів збереження вологості в ґрунті, що дозволить економити воду і зменшувати негативний вплив на водні екосистеми;

– застосування методів відновлення ґрунтів для підтримання їх структури та біологічної активності;

– використання енергоефективних технологій, наприклад, сонячних панелей для забезпечення електроенергії на фермі, що зменшить вплив сільського господарства на навколишнє середовище, знизить витрати на енергію та буде доречним при сучасних графіках відключення світла [16];

– розвиток органічного сільського господарства, що сприятиме уникненню використання хімічних пестицидів і добрив.

Висновки з проведеного дослідження.

1. Станом на 2023 рік фермерські господарства займають третє місце у сукупності зареєстрованих підприємств – 5 % (рис. 2), після товариств з обмеженою відповідальністю – 70 % та приватних підприємств – 18 %. Найбільша частка фермерських

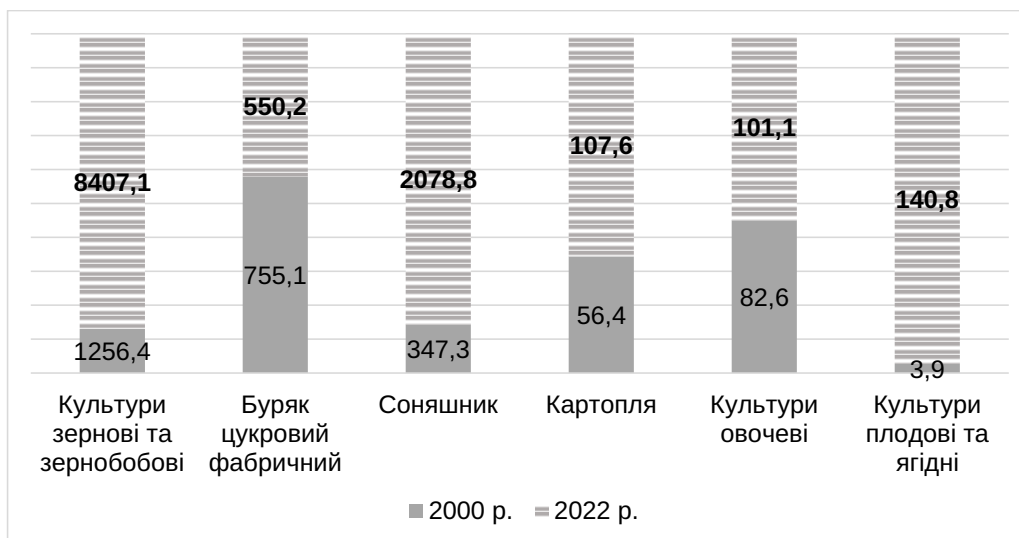

Рис. 6. Виробництво культур сільськогосподарських (тисяч тонн)

Джерело: побудовано на підставі [5; 6; 7]

господарств, які мають посівну площу, зосереджена у Дніпропетровській, Кіровоградській, Миколаївській, Полтавській та Одеській областях.

2. Земельні ресурси фермерських господарств визначають темпи розвитку і рівень ефективності сільськогосподарського виробництва. Визначено критичні земельні характеристики фермерських господарств, основними з яких є площа і розміщення, родючість ґрунту, рельєф, клімат та інфраструктура.

3. Оцінюючи динаміку використання посівних площ фермерськими господарствами встановлено, що найбільша частка припадає на зернові культури та соняшник. Доцільно зазначити, що фермери останніми роками більше схиляються до вирощування овочів та фруктів, що пояснюється високою рентабельністю цих культур; стабільним попитом на них, навіть у складних економічних умовах; можливістю експорту, а також реалізації на місцевих ринках і прямий продаж.

4. Урожайність сільськогосподарських культур, які вирощуються фермерськими господарствами у 2022 році проти 2000 року значно зросла, що пов'язано із впровадженням найпередовіших наукових розробок, використанням найкращих гібридів і технологій.

5. Ефективність відтворювального процесу земель значною мірою доповнюється особистими інтересами фермерами, участі у ньому членів його сім'ї тощо. Враховуючи, що фермери володіють повним правом приймати рішення, для відтворення земельних ресурсів та підвищення ефективності їх використання доцільно планувати використання земель з врахуванням дотримання сівозмін, а не в інтересах отримання прибутку; використовувати інноваційні, водозберігаючі та енергоефективні технології.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беженар І.М., Грищенко О.Ю. Фермерські господарства в Україні: стан та перспективи розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-04-14>
2. Лазарева О.В. Ефективність використання землі. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Випуск № 1(75). С. 27–33.
3. Статистичний щорічник України за 2022 рік. *Державна служба статистики України*. Київ, 2023. 387 с. URL: <http://surl.li/tbvvo0>
4. Українське сільське господарство у воєнний час: стійкість, реформи та ринки. URL: <https://www.deepl.com/uk/translator#uk/en/Українське%20сільське%20господарство%20у%20воєнний%20час%3A%0Aстійкість%2C%20реформи%20та%20ринки>
5. Економічна статистика. Економічна діяльність. Сільське, лісове та рибне господарство. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm

6. Сільське, лісове та рибне господарство. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

7. Статистичний збірник 2022. Сільське господарство України. *Державна служба статистики України*. Київ, 2023. 164 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf

8. Пономаренко О.Г., Лега О.В. Оптимізація тестування системи обліку земельних операцій у агроформуваннях. *Облік і фінанси*. 2017. № 1. С. 76–84.

9. Гуцул Т.А. Використання та збереження земельних ресурсів в сільському господарстві. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2013. Випуск 1. С. 225–229.

10. Маслак О. Проблеми та перспективи фермерства в Україні. *Економічний гектар*. 03 листопада 2015. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/7914-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html>

11. Формула успіху фермерського господарства. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/rehionalnyi-vymir/item/8333-formula-uspikhu-fermerskoho-hospodarstva.html>

12. Названо перспективні культури, на які варто орієнтуватися садівникам наступного року. URL: <https://kurkul.com/news/31942-nazvano-perspektivni-kulturi-na-yaki-varto-oriyentuvatisya-sadivnikam-nastupnogo-roku>

13. Аверчева Н. Напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. № 1. С. 54–66. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/7>

14. Бленда Н.О., Чернега І.І., Коротеєв М.А. Діяльність фермерських господарств у формуванні пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції та визначення стратегічних перспектив їх розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-44>

15. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Екологічний податок: особливості обліку і оподаткування у контексті нормативно-правових змін. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2017. Вип. 185. С. 231–242.

16. Канцедал Н.А., Лега О.В. Інформаційна роль обліку в результативності інвестиційної стратегії аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 11. С. 11–20. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.11.11>

REFERENCES:

1. Bezhenar, I.M., & Hryshchenko, O.Yu. (2023). *Farmerski hospodarstva v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku* [Farms in Ukraine: State and Prospects for Development]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia* [Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management], (9). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-04-14>
2. Lazariyeva O.V. (2020) *Efektynnist vykorystannia zemli* [Efficiency of land use]. *Problemy systemnoho pid-*

khodu v ekonomitsi [Problems of a systematic approach in the economy], vol. 1(75), pp. 27–33.

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] (2023) Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2022 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2022]. Kyiv. Available at: <http://surl.li/tbv-vo> (in Ukrainian)

4. Ukrainske silske hospodarstvo u voiennyi chas: stiikist, reformy ta rynky [Ukrainian agriculture in war-time: Sustainability, reforms and markets]. Available at: <https://www.deepl.com/uk/translator#uk/en/Ukrainske%20silske%20hospodarstvo%20u%20voiennyi%20chas%3A%0Astiikist%2C%20reformy%20ta%20rynky>

5. Ekonomichna statystyka. Ekonomichna diialnist. Silske, lisove ta rybne hospodarstvo. [Economic statistics. Economic activity. Agriculture, forestry and fisheries]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm

6. Silske, lisove ta rybne hospodarstvo [Agriculture, forestry and fisheries]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] (2023). Statystychnyi zbirnyk 2022. Silske hospodarstvo Ukrainy [Statistical collection 2022. Agriculture of Ukraine]. Kyiv. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf (in Ukrainian)

8. Ponomarenko O.H., Leha O.V. (2017) Optyimizatsiia testuvannia systemy obliku zemelnykh operatsii u ahroformuvanniakh [Optimization of Accounting System Testing of Land Operations in Agricultural Formations]. *Oblik i finansy* [Accountants and Financiers], vol. 1, pp. 76–84.

9. Hutsul T.A. (2013) Vykorystannia ta zberezhennia zemelnykh resursiv v silskomu hospodarstvi [Utilization and conservation of land resources in agriculture]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu* [Bulletin of Sumy National Agrarian University], vol. 1, pp. 225–229.

10. Maslak O. (2015). Problemy ta perspektyvy fermerstva v Ukraini [Problems and prospects of farming in Ukraine]. *Ekonomichni hektar* [Economic hectare]. Available at: <https://agro-business.com.ua/agro/eko->

[nomichni-hektar/item/7914-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html](https://agro-business.com.ua/agro/eko-nomichni-hektar/item/7914-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html)

11. Formula uspikhu fermerskoho hospodarstva [The formula for farm success]. Available at: <https://agro-business.com.ua/agro/rehionalnyi-vymir/item/8333-formula-uspikhu-fermerskoho-hospodarstva.html>

12. Nazvano perspektyvni kultury, na yaki varto orientuvatsia sadivnykam nastupnogo roku [The promising crops that gardeners should focus on next year are named] Available at: <https://kurkul.com/news/31942-nazvano-perspektivni-kulturi-na-yaki-varto-orientuvati-sady-nikam-nastupnogo-roku>

13. Averteva, N. (2020). Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia zemelnykh resursiv [Directions of improving the efficiency of land resources use]. *Tavriiskyi naukovi visnyk. Seriya: Ekonomika* [Taurida Scientific Herald. Series: Economics], vol. 1, pp. 54–66. Available at: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/7>

14. Blenda N.O., Cherneha I.I., Korotiev M.A. (2021) Diialnist fermerskykh hospodarstv u formuvanni propozyitsii na rynku silskohospodarskoi produktsii ta vyznachennia stratehichnykh perspektyv yikh rozvytku v Ukraini [Activities of farms in formation of proposals on the agricultural products market and determination of strategic perspectives of prospects in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo* [Economy and society], vol. 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-44>

15. Leha, O.V., Yaloveha, L.V., Pryidak, T.B. (2017). Ekolohichni podatok: osoblyvosti obliku i opodatkovannia u konteksti normatyvno-pravovykh zmin [Environmental tax: peculiarities of accounting and taxation in the context of regulatory and legal changes]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka* [Bulletin of the Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture], vol. 185, pp. 231–242.

16. Kantsedal N.A., Leha O.V. (2021) Informatyivna rol obliku v rezul'tatyvnosti investytsiinoi stratehii ahrarnykh pidpriemstv [Informative role of accounting in effectiveness of agrarian enterprises' investment strategy]. *Ahrosvit* [Agrosvit], vol. 11, pp. 11–20. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.11.11>